

Historisk Statistik för Sverige, Del 3. Utrikeshandel 1732-1970, udgivet af Statistiska Centralbyrån, Stockholm, 1972. 346 s.

For den økonomiske historiker, der arbejder med lange tidsserier, har svensk materiale altid været noget af det bedste at gå til takket være den tidlige organisering af indsamlingen af offentlig statistik på en lang række områder.

En del af dette materiale har dog længe været vanskeligt tilgængeligt på grund af arkivaliernes store omfang fra tiden for statistiske tabelværker blev udsendt med systematiske opstillinger af de vigtigste talserier, og det er derfor særdeles prisværdigt, at Statistiska Centralbyrån har sat sig for at udgive en række bind, der tilsammen udgør en svensk historisk statistik, der er lagt betydeligt bredere op end de standardværker på området, der kendes fra England og USA.

Den foreliggende bog er 3. bind i serien og omfatter udenrigshandelsstatistikken. Størst interesse i denne har nok materialet forud for 1862, idet der for de efterfølgende år alene er tale om en bearbejdelse på grundlag af den officielle trykte statistik – et svensk sidestykke til fremstillingen i Ole Bus Henriksen og Anders Ølgaard: *Danmarks Udenrigshandel 1874-1958*, 1960.

For perioden 1732 (1738)-1862 er fra kommerskollegiets statistikkontor – senere fra generaltolddirektionen – hentet et materiale, der kan give tabeller af samme art som for den senere periode, d.v.s. ind- og udførsel fordelt på vigtige varegrupper og lande, fortrinsvis i fysiske mål og kun i mindre omfang efter værdi, da man i den samtidige statistik – som det også kendes fra Danmark – regner i faste priser gennem lange perioder.

Disse tabellers rigdom på detaljer er et stærkt vidnesbyrd om, hvor velorganiseret den svenske statistikproduktion set i en international sammenhæng var allerede før 1800, men med kendskab til hvor udbredt smugleriet var på denne tid, og hvor forskelligartede fysiske mål, der anvendtes, er det naturligt at spørge, hvor relevante de indsamlede tal er til at belyse den faktiske handelsudvikling.

Her er man dog i den heldige situation, at adskillige svenske historikere har arbejdet meget indgående med det anvendte kildemateriale, og udgiverne har derfor kunnet indlede bindet med en fyldig gennemgang af såvel den administrative baggrund for talmaterialelets opståen som af de kildeproblemer, der opstår for den, der vil anvende tidsserierne i en historisk analyse.

Bogen er derfor en værdifuld kilde at kunne øse af, og som dansker kan man godt være lidt misundelig over, at noget tilsvarende ikke kan præsteres på denne side af Sundet.

Hans Chr. Johansen

Einar D. Mellquist: Rösträtt efter förtjänst? Riksdagsdebatten om den kommunala rösträtten i Sverige 1862-1900. Stadshistoriska institutet. Stockholms universitet. Doktorsavhandling. Uppsala, 1974.

Den svenske statsvetenskaplige tradition er lang og bred. Dansk historieforskning har i årevis kunnet hente inspiration fra de mange undersøgelser, som er udgået fra retsvidenskabelige, økonomiske, sociologiske og historiske lærestole og institutter i Lund, Göteborg, Stockholm og Uppsala. Dr. Mellquist, som er født i 1926 og virker som lektor i Sollentuna, har med sin disputats bidraget til denne ærerige tradition. Hans mangeårige arbejde har dels haft tilknytning til Folke Lindbergs seminar i Stockholm, dels til Uppsala.

At Stadshistoriska institutet har deltaget i trykningsudgifterne, giver kun et fingerpeg om et af bogens aspekter. Med baggrund i de svenske kommunale valgregler yder afhandlingen og materialesamlingen et vægtigt bidrag til den privilegerede valgrets historie i Europa og USA samt et nyttigt supplement til oversigterne i Sternberger & Vogel: *Die Wahl der Parlamente und anderer Staatsorgane*, Berlin 1969.

Forfatterens indledningsord giver klart hele tesen: »Denna bok handlar om den kommunala rösträtten i Sverige under 1800-talet. I jämförelse med andra rösträttssystem hade detta en säregen utformning. Varje röstägares röstetal stod i direkt proportion till betald skatt. Ingen gräns alls sattes för rösternas antal i landskommuner, och begränsningen i städer, genomförd år 1869, tillät ett röstetal upp till 100. Dessutom fick inte bara personer utan även bolag och andra juridiska personer delta i omröstningarna. Systemet er unikt i samtid och eftervärld. Strävanden från den tidens härskande samhällsskick att på olika sätt, bl. a. genom rösträttens utformning, bevara ekonomiska och politiska privilegier och avskilja de breda massorna av medborgare från inflytande var visserligen en typisk företeelse i 1800-talets Europa, men ingenstans ledde dessa strävanden till ett system så extremt som detta svenska. Det tillämpades under hele 1800-talet och, om än med modifikation, ända fram till det demokratiska genombrottet år 1918.«

Det må være naturligt for en dansk anmelder at erindre de samtidige, hjemlige forhold, som sikkert er gået de fleste nulevende af minde.

I 1918 afholdtes de første rigsdagsvalg efter reglerne i 1915-grundloven. Folketingets 139 kongerigske mandater fordeltes med 33 % til Venstre, 28 til Socialdemokratiet, 23 til de Radikale og 15 til de Konservative. Trods den nye forholdstalsvalgmåde med tillægsmandater og trods vælgerkorpsets fordobling ved kvindernes stemmeret var forskellen fra fordelingen af de 113 mandater ved 1915-valget ikke markant: 37 % til Venstre, 28 til Socialdemokratiet, 27 til de Radikale og 8 til de Konservative. Ved de samtidige landstingsvalg var billedet derimod anderledes. Af de 53 folkevalgte mandater gik 19 til Venstre i 1915 og 18 i 1918, Socialdemokratiet fik henholdsvis 4 og 15, de Radikale 5 og 10, medens de konservative Højregrupper opnåede 25 og 10. De store ændringer, navnlig for de to fløjpartier, skyldtes bortfaldet af den privilegerede valgret. Forholdene under 1866-grundloven illustreres klart af f. eks. Lolland-Falster. Her skulle i 1915 ialt 164 valgmænd og umiddelbare vælgere udpege amtets 3 landstingsmænd. 67 valgmænd, en for hver af sognekommunerne, var valgt af landdistrikternes 16.350 folketingsvælgere, og 15 repræsenterede de 7 købstæders 5.800 vælgere. Hertil kom 15 valgmænd for byernes højstbeskattede samt som umiddelbare vælgere de 67 landboer, der ydede de højeste hartkornsskatter. Disse 67 særligt privilegerede, nemlig 6 lensbesiddere, 60 godsejere, proprietærer, forpagtere og gårdejere samt 1 mejeriejer, forvaltede således hver en valgret på ca. 245 stemmers vægt. Forholdene var uændrede fra 1866, hvor der havde været 66 umiddelbare vælgere, nemlig 7 lensbesiddere, 57 godsejere og proprietærer, 1 sognepræst og 1 møller. 50 års social og økonomisk udvikling havde ikke afspejlet sig i valgreglerne. Dette aristokratiske og plutokratiske system bortfaldt altså i 1918. Men en direkte folkevalgt forsamling blev Landstinget dog ingen sinde i resten af sin levetid indtil tokammerssystemets ophævelse i 1953, idet den regeringsudnævnte gruppe af kongevalgte blev erstattet med tingvalgte medlemmer.

Ved amtsrådsvalgene var den privilegerede valgret bortfaldet i 1916. Her havde siden 1867 hvert sogneråd udpeget en valgmand, medens der for de højstbeskattedes klasse havde været et tilsvarende antal umiddelbare vælgere. Fra 1908 fordobledes antallet af sognerådsudpegede valgmænd. Folkevalg til amternes kommunalbestyrelser blev dog først indført i 1935, og lige indtil kommunalreformen i 1970 var den kongelige amtmænd født medlem af og forretningsfører for amtsrådet.

Tilsvarende havde købstadkommunerne en kongevalgt borgmester indtil 1919, som regel byfogden, der i sit embede forenede politi- og domsøvrigheden. Fra 1868 til 1909 var den større halvdel af byrådet valgt af samtlige, skattebetalende, mandlige folketingsvælgere, den mindre halvdel af kommunens 20 % højest beskattede.

I landkommunerne, hvor sognepræstens formandsskab var bortfaldet i 1867, besatte indtil 1909 den højest beskattede femtedel af vælgerne den større halvdel af sognerådets pladser. Her som i byerne gav 1908-loven lige valgret til såvel mænd som kvinder.

København havde fra 1865 til 1909 haft særlige censusbestemmelser for adgang til at deltage i valgene af borgerrepræsentanter.

For Sønderjylland gjaldt fra indlemmelsen i Preussen indtil 1918 det særlige tre-klasse-valg-system, som H. P. Hanssen gjorde rede for i Franz v. Jessens Haandbog fra 1901.

Det Estrupske valgsystem til rigsdagens 1. kammer, Landstinget, og til kommunerne havde altså en levetid fra 1865 til 1918. Også forud havde man haft bestemmelser om virilstemmer og census, og først fra valgene i 1954 fik også andre end skattebetalere den fulde kommunale valgret. Men netop perioden fra 1860'erne til op i 1910'erne giver god anledning til sammenligninger mellem de beslægtede, men dog så forskellige lande Danmark og Sverige. Historisk bestemt følger i mange henseender Norge Danmark og Finland Sverige. 1881 udgav P. F. Schou sin Landkommunernes Forfatning og Styrelse, hvori hele den foran nævnte danske situation er beskrevet, og samme år, med anden udgave i 1884, udsendte Wilhelm Bergstrand sin Handbok för den svenska kommunalförvaltningen, baseret på 1862 års kommunalreform.

Virkningen af stemmeretsreglerne i Stockholm og i stæderne adskilte sig ikke så afgørende fra forholdene i København og i Danmarks købstæder. Men reglerne om stemmewægten i de svenske landdistrikters kommunalstämman og ved valgene til fullmäktige samt derved direkte eller indirekte til länenes landsting og riksdagens 1. kammer var specielt svenske og bundede i gamle traditioner, først og fremmest den, at indflydelse måtte stå i forhold til ydelse.

Nøgleordet er »Fyrk«. Oprindeligt var fyrk en møntenhed, 4 penninger. Betegnelsen ses ikke benyttet i Danmark. Udtrykket fik med tiden en kameralistisk betydning og blev en skattemålingsenhed, ganske som hartkornstønden i Danmark blev et ligningsbegreb. Ikke blot jordbrugere efter ejendommens værdi, men enhver skatteskyldig fik sit fyrktal i forhold til sin ydelse. Der udarbejdedes fyrktalslängder, som samtidigt blev kommunernes röstlängder. Man fik lige så mange stemmer, som man var pålignet fyrker, alt efter et indviklet system, der især tilgodeså landbruget. Kommunalhandboken illustrerer med dele af en fyrktalslängd för 1883: Prosten 430, en kronofogd 331, en major og besidder af et säteri 10.650, en gästgifvar 450, en skomakare 18, en torpare 3, en landtbrukare 180 o.s.v. Systemet blev kun modificeret lidt indtil dets endelige bortfald i 1918, hvor man fik almindelig og lige stemmeret for mænd og kvinder, såvel til riksdag som i kommunerne.

I forhold til selv de mest udemokratiske ordninger ude i Europa virker fyrkskalan, den graduerede kommunale stemmeskala, fantastisk for en nutidig betragter. Man bør imidlertid ikke glemme, at formelt mere demokratiske ordninger andet steds praktiseredes i kommunalsystemer, hvor det lokale selvstyre kun havde en brøkdel af den indflydelse, som i århundreder er tilkommet de svenske, selvejende bønder og retsbeskyttede arrendatorer. En preussisk landarbejder kunne måske have en forholdsvis større stemmeret i forhold til sin junker end den svenske husmand til sin patron, men Småländingen var medlem af sin kommune, medens Østelberen kun var Einwohner i sit Gutsbezirk.

Den første svenske stormagtstid, den militære og politiske i det 17. århundrede, var baseret på tro og vilje, jern og kobber. Den anden, den nuværende økonomiske og sociale, hviler på uddannelse og flid, stål og tømmer. En forudsætning for den intensive nyttiggørelse af skovene var transporten, også om vinteren, hvor vandene kan fryse til. Derfor blev jernbanerne så vigtige for Sveriges industrialisering. Og her møder vi atter fyrekbegrebet. Förordning om kommunalstyrelse på landet af den 21 Mars 1862 bestemte nemlig i sin § 4, at »Medlem af en kommun på landet är en hvar, som der är mantalskrifven, äfvensom hvar och en, hvilken, utan att vara i kommunen mantalskrifven, derstädes är för fast egendom eller inkomst af kapital eller arbete till almän bevällning uppförd«. D.v.s., at også juridiske personer havde valgret, med stemmer i henhold til deres skat skyldighed. Da lovbestemmelsen blev indført, havde man naturligvis de forskellige brug rundt i land- og bjergdistrikterne i tankerne. Men i løbet af årene voksede disse oprindeligt små metal- og træindustrier frem til nutidens store bedrifter. Der opstod således en politisk situation, som var enestående selv i datidens Europa. Med stigende indtjening og skattebetaling fik aktiebolagene nemlig den afgørende indflydelse i mange landkommuner. Dr. Mellquist anfører en mængde eksempler. Her skal blot nævnes, at Husquarna Vapenfabrik, som enhver dansk husmoder i dag kender de fredelige produkter fra, i 1892 rådede over 13.452 röster, og at Höganäs Stenkolsbolag dominerede udviklingen i Kullen-området med 18.266 röster. Et skovbrug i Norrland nåede i 1900 op på 84.794 fyrker. Med sin stemmemagt fik kapitalen i Göteborg og Stockholm samt storlandbruget i Skåne og skovbruget nordpå kommunerne til at give afgørende bidrag til finansieringen af den for industrialiseringen nødvendige jernbaneudbygning.

Den økonomiske liberalisme havde altså den stærkeste interesse i at bibeholde sin indflydelse på kommunestyret og dermed på 1. kammeret. Den politiske liberalisme i 2. kammeret måtte søge forholdene ændret. Disse modsætninger mellem og inden for hvert af kamrene er hovedtemaet for afhandlingen: Riksdagsdebatten om den kommunale röstträtten i Sverige 1862–1900. For den svenske læser vil hovedinteressen naturligvis koncentrere sig om den grundige behandling af disse problemer. Den danske læser vil blive fængslet af de mange socialhistoriske oplysninger i noterne. Og den udenlandske læser vil gennem bogens engelske summary modtage et overbevisende indtryk af Sveriges selvstændighed også i politisk udvikling.

Jørgen Tuevad

NYESTE TID

J. R. Hay: The Origins of the Liberal Welfare Reforms 1906–1914. Studies in Economic and Social History, ed. M. W. Flinn. MacMillan, London, 1975. 78 s.

Debatten om den liberale regering Asquiths socialreformer drejer sig om meget mere end de enkelte reformers specielle forhistorie og målsætning. De kan nu ses i sammenhæng med den banebrydende sociallovgivning i perioden under og umiddelbart efter 2. Verdenskrig, således at deres plads i udviklingen af den engelske velfærdsstat er kommet i perspektiv. Men diskussionen er herudover uløseligt knyttet til problemerne omkring den engelske liberalismes politiske død. Ganske vist har liberale holdninger sat, og sætter stadig, deres præg på Labours og de Konservatives politik og på samfundsudviklingen som helhed. Men de Liberale bukkede under som parti efter 1. Verdenskrig i konkurrencen med de andre to store partier. Hvorfor?